ВИВЧЕННЯ ОСОБИСТІСНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТЕСТОВАНОГО В ПРОЦЕСІ ПОЛІГРАФОЛОГІЧНОГО ОБСТЕЖЕННЯ[1]

Луцюк А. М.

DOI: 10.53672/ej.5.2018.08[1] Check for updates

Анотація. Результат поліграфологічного обстеження значною мірою залежить від того, наскільки фахівець розуміє людину перед собою: її характер, темперамент, мотиви й причини, з яких вона не готова казати правду. Луцюк А. М., експерт-поліграфолог із Тернополя, розглядає вивчення особистісних особливостей тестованого як окремий етап роботи, що допомагає встановити психологічний контакт, обрати тактику обстеження й уникнути хибних висновків. Спираючись на праці з психодіагностики та експериментальної психології особистості (В. М. Мельников, Л. Т. Ямпольський, Б. В. Кулагін), на англомовні роботи з техніки інтерв'ю та виявлення обману (J. R. Schafer, J. Navarro; A. Vrij) і на власний досвід обстежень, авторка спершу обґрунтовує потребу «включити» обстежуваного в процедуру, подібно до спортивної розминки. Далі описано можливості візуальної психодіагностики (міміка, пантоміміка, судинні, дихальні й секреторні реакції, що супроводжують емоції) і наведено дані дослідження в Університеті Сан-Франциско: із понад 13 тисяч учасників лише 30 правильно розпізнали понад 90 % неправди, що дослідники пояснили здатністю помічати мікроміміку. Характер, темперамент, емоції, волю, мотив і установку схарактеризовано як предмет попереднього вивчення, а бесіду — як основний метод збирання відомостей про життєвий шлях, освіту, соціальний статус і ставлення до перевірки. Виокремлено шість поширених причин небажання співпрацювати (від страху втратити роботу чи бути покараним до сорому і щирого каяття) і показано, як завищена або занижена самооцінка та належність до раціонального чи емоційного типу впливають на поведінку в бесіді; емоційний тип частіше вдається до маніпулювання поліграфологом. Узагальнено ознаки вправних брехунів: показово чесна поведінка, ретельна підготовка, винахідливість, швидке мислення, красномовні ухильні відповіді, добра пам'ять, відсутність провини, страху чи захоплення. Окремо проаналізовано типові помилки поліграфолога: опору на поодинокі невербальні ознаки, нехтування між- і внутрішньоособистісними відмінностями, евристичні судження. Авторка визнає, що поліграми не завжди викривають умілого обманщика, і радить поєднувати інструментальні дані з ґрунтовним вивченням особистості обстежуваного.

Ключові слова: поліграфологічне обстеження, особистісні особливості, психологічний контакт, передтестова бесіда, візуальна психодіагностика, мікроміміка, темперамент, характер, мотив, самооцінка, виявлення обману, помилки поліграфолога.

Studying the Personality Characteristics of the Examinee During a Polygraph Examination

Lutsiuk A. M.

Abstract. The outcome of a polygraph examination largely depends on how well the examiner understands the person being tested: character, temperament, motives and the reasons for being unwilling to tell the truth. Lutsiuk A. M., a polygraph examiner from Ternopil, treats the study of the examinee's personality as a distinct stage of the examination that helps to establish psychological contact, choose interviewing tactics and avoid erroneous conclusions. Drawing on literature on psychodiagnostics and experimental personality psychology, on works on advanced interviewing and deception detection (J. R. Schafer and J. Navarro; A. Vrij) and on her own practice, the author first argues that

the examinee has to be drawn into the procedure, much like an athlete's warm-up. She then outlines visual psychodiagnostics (facial expressions, body language, vascular, respiratory and secretory reactions accompanying emotions) and cites a University of San Francisco study in which only 30 of more than 13,000 participants correctly identified over 90% of lies, an ability the researchers attributed to the perception of micro-expressions. Character, temperament, emotions, will, motive and set are described as targets of preliminary study, and the interview as the main method of collecting data on the examinee's background and attitude to testing. Six common reasons for non-cooperation are listed, from fear of dismissal or punishment to shame and sincere remorse, and the influence of inflated or low self-esteem and of rational versus emotional personality types is shown; emotional types more often try to manipulate the examiner. Features of skilled liars are summarised, followed by typical examiner errors: reliance on isolated nonverbal cues, neglect of inter- and intrapersonal differences and heuristic judgements. The author concludes that charts do not always expose a skilled deceiver, so instrumental data should be combined with thorough personality assessment.

Keywords: polygraph examination, personality traits, psychological contact, pretest interview, visual psychodiagnostics, micro-expressions, temperament, character, motivation, self-esteem, deception detection, examiner errors.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 16.07.2018; у номері — 31.10.2018; DOI:* ***10.53672/ej.5.2018.08***[1].

Повний текст

Текст статті.

Важливою умовою будь якого обстеження є створення ситуації включеності обслідуваного в обстеження, у процес міжособистісної і ділової взаємодії з дослідником. У спорті використовується поняття «розминка», що означає підготовку і включення, «утягування» спортсмена в майбутню діяльність. Щось схоже передбачається й у ситуації поліграфологічного обстеження: обстежуваний повинен адаптуватися, звикнути до обстановки і процедури діагностики, до дослідника, «втягтися» у завдання, що має виконати бути готовим до співпраці. І аналіз особистісних особливостей особистості є важливим моментом під час обстеження з використанням поліграфу і завжди повинна враховуватися у віковому, статевому, диференційному, соціально-статусному й інших відношеннях.

Поліграф - це пристрій, робота якого спрямована на точне та надійне виявлення брехню - здатності, яку люди прагнули розвинути протягом століть. Поліграф служить повчальним інструментом для органів державної влади та правоохоронних органів. Завдяки технологічним досягненням люди можуть краще співвіднести психологічний стан на основі фізіологічних реакцій. У різних життєвих сферах і видах діяльності виникають практичні завдання, успішність рішення яких залежить від врахування індивідуальних психологічних особливостей людей. Так, у практиці поліграфологічного дослідження необхідно розуміти психологічні відмінності між людьми для здійснення індивідуального підходу до них.

Американські вчені довели, що деякі люди дійсно мають інтуїтивної здатністю відчувати будь-яку брехню. Правда, число таких "детекторів брехні" вкрай мало - воно обчислюється одиницями на десятки тисяч. У дослідженні, проведеному в Університеті

Сан-Франциско, взяли участь понад 13 тисяч осіб. Кожному з них пропонувалося поспілкуватися з кількома спеціально підготовленими співрозмовниками (або подивитися спеціальні відеоролики із записом їхніх розповідей), визначити, коли хтось із них бреше, а потім спробувати логічно обґрунтувати свою думку, спираючись, наприклад, на аналіз міміки і жестів "брехуна "або на логічні неточності в його словах.

Переважна більшість людей, навіть вважали себе здатними розпізнати брехню, насправді виявилися не в змозі виявити "брехунів" - всі їх "удачі" були статистично недостовірними і пояснювалися швидше везінням, ніж якимись особливими здібностями. Але 30 осіб з 13 тисяч обстежених різко "вирвалися вперед" - їм вдалося правильно розпізнати більше 90 відсотків брехні. Правда, при цьому ніхто з них так і не зміг пояснити, яким чином вони розрізняли правду і брехню - пояснення обмежувалися твердженнями типу "мені здалося, що щось в ньому не так" або "я просто відчув, що він бреше".

Втім, самі дослідники знайшли пояснення цьому феномену. Вони прийшли до висновку, що такі люди насправді відчувають не брехня, а так звану "мікроміміку" - найдрібніші скорочення мімічних м'язів, які практично не сприймаються звичайними людьми. Справа в тому, що ці скорочення є мимовільними, тобто ними керує не свідомість, а "підсвідомість", і вони відображають реальні емоції людини навіть в тому випадку, якщо він чудово контролює свою міміку і жести.

У момент сприйняття людина, яка спостерігається, є для суб'єкта спостереження деякою сукупністю соціально значимих ознак, завдяки яким в певній культурі традиційно транслюються психологічні властивості і стани. Ці ознаки, які інколи називають "перцептивними гачками", є для даної людини певним соціальним шрифтом. Сприйняття зовнішнього вигляду людини, вираз її емоцій викликає у відповідь емоційні переживання і реакції у людей. Вміння читати виразні рухи передбачає тонке розуміння всіх відтінків і нюансів у виразі обличчя, жесту, пози і рухів тіла іншої людини. Розпізнати індивідуально-психологічні особливості особистості можна за мімікою, пантомімікою, фізіологічними реакціями, що супроводжують емоції,-- судинними, дихальними, секреторними; за особливостями будови тіла, рисами обличчя, рисунками на долоня, пальцях та іншими природно-біологічними ознаками.

Саме тому візуальна психодіагностика досліджує всі зовнішні виявлення вигляду і поведінки людини з метою вивчення її особистісного змісту. Візуальна психодіагностика є суто прикладним знанням, яке особливо потрібне спеціалістам, що працюють з людьми, для діагностики їх особистісних, індивідуально-типових і професійно важливих якостей. Окрім міміки та жестів важливим аспектом у розпізнаванні обману є розуміння особистісних особливостей особистості.

Характер - це основна психічна властивість людини, що накладає відбиток на всі його дії і вчинки, властивість, від якої, перш за все, залежить діяльність людини в різних життєвих ситуаціях. Іншими словами, даючи визначення характеру, можна сказати, що це сукупність властивостей особистості, що визначає типові способи її реагування на життєві обставини. Під характером слід розуміти не будь-які індивідуально-психологічні особливості людини, а тільки сукупність найбільш виражених і відносно стійких рис особистості, типових для даної людини і систематично виявляються в його діях і вчинках.

Темпера́мент — вроджена стійка властивість людської психіки, одна з найважливіших структурних одиниць психодинамічної організації психічної діяльності, що визначає реакцію людини на інших людей та на події, що з нею відбуваються. Спілкування і діяльність людини, її поведінка завжди зумовлюють появу певних емоцій, які характеризуються активністю, інтенсивністю, якістю та полярністю. Емоції охоплюють усі різновиди переживань особистості, спонукають її до знань, праці, вчинків. Вони виражають духовні запити і прагнення індивіда, його ставлення до дійсності, яке відображається в мозку і переживається як задоволення — незадоволення, радість — сум тощо. Такі базові емоції, як сором, подив, огида, задоволення, зацікавленість, радість, гнів, горе, зневага відображаються на обличчі. Емоції є і своєрідною внутрішньою мовою, системою сигналів, за допомогою яких індивід дізнається про те, що відбувається.

Воля — здатність людини, що виявляється у самодетермінації, саморегуляції нею своєї діяльності і різних психічних процесів. Воля в індивіда виявляється в таких властивостях, як сила волі, енергійність, витримка, рішучість, сміливість, самостійність, ініціативність, упевненість у собі, віра у справу, відповідальність, дисциплінованість, принциповість, обов'язковість та ін. Серед основних психологічних функцій волі виокремлюють вибір мотивів і цілей, регуляцію спонукання до дій за недостатньої чи надлишкової їх мотивації, організацію психічних процесів в адекватну діяльності людини систему, мобілізацію психічних і фізичних можливостей на подолання перешкод під час досягнення поставлених цілей.

Стійкою особистісною властивістю, яка втілює в собі потреби та наміри конкретної діяльності, є мотив.

Мотив (лат. movere — штовхати, приводити у рух) — спонукання до діяльності, пов'язане із задоволенням потреб; сукупність зовнішніх чи внутрішніх умов, які зумовлюють активність суб'єкта і визначають її спрямованість. Це складне інтегральне психологічне утворення належить суб'єкту поведінки. Важливим за мотиваційним значенням є стан індивіда, сформований потребою в об'єктах, необхідних для його існування і розвитку. Йдеться про потреби, які є джерелом активності людини, завдяки яким здійснюється регулювання її поведінки, визначається спрямованість мислення, емоцій, почуттів і волі. За допомогою установки (стійкої схильності індивіда до певної форми реагування) людина спрямовує свої вчинки, дії та поведінку.

Ефективність проведеної роботи залежить значною мірою від ретельності попереднього вивчення особистості обстежуваного. Поліграфологу необхідно одержати інформацію про його життєвий шлях, професію, освіту, соціальний статус, умови роботи, спосіб життя, типові форми поведінки, зацікавлення та уподобання, психологічні властивості та якості, ставлення до обстеження з використанням поліграфу тощо. У ході обстеження пізнається рівень загальної культури та розвитку допитуваного, особливості його мови, міміки та пантоміміки, психологічні стани та реакції, готовність до співробітництва або ж його негативне ставлення. Оскільки в процесі обстеження відбувається не тільки збір інформації, але й психологічний вплив, є можливість визначити схильності особи, комунікативність, загальну тривожність та агресивність тощо.

Одним з основних методів одержання зазначеної інформації є бесіда. Метою проведення бесіди та аналізу поведінки обстежуваного є визначення особливостей осо-

бистості, її психологічний портрет та подальше використання цих особливостей у процесі обстеження. Говорячи про особливості особистості при проведенні обстеження з використанням поліграфу враховується не тільки характер та типи темпераменту, але й особисті причин через які людина не готова співпрацювати і не готова говорити правду, адже причини можуть бути різними і їх важливо розуміти. Наприклад серед розповсюджених причин, відмічені:

1) страх втратити роботу, звичний спосіб життя, можливість опинитися серед злочинців;

2) тривога, страх розплати, наступного покарання;

3) побоювання помсти з боку колег чи співучасників події;

4) сором через зроблений вчинок;

5) страх, що про негідну поведінку дізнаються рідні, близькі, сусіди, співробітники;

6) щире каяття та жаль про вчинене.

Усвідомлення особливостей особистості дозволяє гнучко варіювати тактику обстеження, забезпечуючи бажану регуляцію стану людини і динаміку спілкування. Так, на приклад, на основі завищеної самооцінки у людини виникає ідеалізоване уявлення про свою особистість, своєї цінності для оточуючих. Вона не бажає визнавати власних помилок, ліні, браку знань, неправильної поведінки. Явно занижена самооцінка веде до невпевненості в собі, боязкості, сором'язливості, неможливості реалізувати свої задатки і здібності. Такі люди зазвичай ставлять перед собою більш низькі цілі, ніж ті, яких можуть досягти, перебільшують значення невдач, гостро потребують підтримки оточуючих, занадто критичні до себе.

Аналізуючи різні типи особистості виділяємо **розумовий** та **емоційний типи**. У спілкуванні базові типи особистостей проявляють себе таким чином. Людина, що відноситься до **розумового типу**, бачить суть справи з раціональної точки зору і приймає рішення в основному розсудливо. Він сильний аналітик і дотримується твердих принципів. Будучи здатним відчувати сильні емоції, він, як правило, приховує свої почуття, внаслідок чого багато хто вважає його бездушним. Розумовий тип особистості більш схильний аналізувати інформацію, вимогливий до свого партнера, краще приховувати свої почуття і емоції. І тактика поведінки поліграфолога визначається сильними та слабкими сторонами такого типу.

У людини **емоційного типу** рішення в більшості випадків йдуть не від розуму, а від серця. Він бачить потреби іншої людини і емоційно відгукується на них, високо цінує симпатію і гармонію у відносинах між людьми, своїх почуттів не приховує, здатний впливати на іншого своїми емоціями і сам піддається такому впливу. Емоційний тип особистості здатний впливати на партнера своїми емоціями і сам легко піддасться такому впливу. Він більш схильний йти на компроміси, але уразливий, і може скористатися цим засобом впливу на партнера. Тому часто такий тип особистості може пробувати маніпулювати поліграфологом під час проходження обстеження.

Аналіз індивідуальних особливостей людей, які проходили поліграфологічне тестування дозволяє зробити певний розподіл типів поведінки окремих людей і зокрема способів маніпуляції та спроб введення в оману, як під час передтестової бесіди так і у післятестовому інтерв'ю. На основі проведено аналізу виділяються наступні способи приховати обман притаманні різним людям з врахуванням їх особистісних якостей.

Виконавці: Направлений погляд на співбесідника, посміхаючись, киваючи головою, нахиляючись вперед, пряма орієнтація тіла, дзеркалювання пози, відкриті пози, чіткі рухи, помірна мова. Тобто поведінка на перший погляд чесна і симпатична.

Добре підготовлений: Хороші брехуни кажуть якомога менше, або кажуть те, що неможливо перевірити. Чим менше на їх думку говориться тим менш перевіряється інформація, тим менше можливостей для перевірки детектора брехні. Чим краща підготовка тим більше правдоподібний обман.

Оригінальні: Вони можуть запропонувати переконливу та надійну відповідь практично в будь-якій ситуації.

Швидке мислення: Вони швидко реагують на питання, оскільки надто довго чекати, щоб відповісти не можна, викличе підозру. Таким чином, важлива характеристика - здатність мислити швидко.

Бути красномовним: красномовно, в контексті того, щоб бути хорошим обманщиком , означає, що ви даєте довгострокову, навмисно туманну відповідь, щоб уникнути відповіді на запитання. Хороші брехуни можуть навіть сказати щось, що на поверхні звучить правдоподібно, але насправді не відповідає на це питання.

Гарна пам'ять: Добрі брехуни повинні мати хорошу пам'ять, або ж вони ризикують попастися в їхній мережі брехні. Вони повинні мати можливість згадати те, що вони сказали раніше, щоб вони могли повторити ту ж інформацію, не суперечивши себі самим.

Не відчуваючи провини, страху чи захоплення: Обманювати інших стає легше, якщо брехливий не відчуває почуття провини, страху чи захоплення, тому що в цьому випадку не буде ніякої емоційної поведінки.

Помилки під час проведення поліграфологічного обстеження. 1) Вивчення неправильних нюансів: опиратись на поодинокі прояви обмани та не аналізувати їх в комплексі. Так наприклад існує думка, що обманюючи людина, як правило, жестикулює, відводить погляд, а говорячи правду поводить себе спокійно та пильно дивиться в очі співрозмовнику. Але дослідження показали, що якщо опиратись на окремі прояви невербальних проявів обману є велика імовірініть помилки у свої висновках та пропустити важливі моменти на які варто звернути увагу. 2) Нехтування міжособистісними відмінностями: існують великі відмінності, коли мова йде про поведінку людей, про мову та про фізіологічні реакції. "Результат полягає в тому, що люди, чия природна поведінка виглядає підозрілою (наприклад, люди, які, природно, уникають поглядів чи проявляє неспокій), перебувають у невигідній позиції, оскільки вони ризикують бути помилково звинуваченими у брехні. Інтровертовані та соціально занепокоєні люди, зокрема, попадають у зону ризику. 3) Нехтування ***внутрішніми*** особистими відмінностями:"Не тільки різні люди реагують по-різному в тій же ситуації, одна і та ж людина також реагує по-різному

в різних ситуаціях .Ігнорування або недооцінка цих внутрішньоособистісних відмінностей є ще однією помилкою, яка зловживає. Неможливість адекватно контролювати внутрішньоособистісні відмінності є однією з основних критичних помилок на основі поліграфологічних тестів. 4) Використання евристики: відповідно до загальних правил прийняття рішень (евристики) може легко призвести до помилок і упереджень. Наприклад, *евристичний вигляд обличчя* - це "тенденція судити людей з привабливими обличчями або з яскравими виступами як чесними". І *основна помилка* виникає, коли ми формуємо враження від інших, а потім переоцінюємо їхні фактори характеру, при цьому недооцінюючи ситуаційні фактори. Отже, якщо ми віримо, що хтось є правдивим, ми будемо судити про те, що ця людина в будь-якій ситуації говорить правду. З іншого боку, якщо ми думаємо, що хтось є неправдивим, ми будемо схильні судити про те, що особа є нечесною у будь-якій конкретній ситуації. "Очевидно, що довірливі люди не завжди чесні, а ненадійні люди не завжди нечесні".

Дослідження 2016 року в *"Nature Neuroscience"* виявило, що мозок насправді пристосовується до того, що він нечесний, і що обман може десенсибілізувати наш мозок з "поганого почуття" і навіть може заохотити говорити про більшу брехню в майбутньому.

Висновки. Хороших обманщиків (тих, хто має природну поведінку, хто зневажає підозру, які не знають, що когнітивно важко обманювати, і які не відчувають страху, провини чи насолоди, коли вони обманюють), важко визначити, бо вони дуже кваліфікований у мистецтві обману. Іноді поліграми не дозволять адекватно ідентифікувати тих, хто добре обманював. Проте комплексний підхід до вивчення особистісних особливостей та використання отриманих знань значно полегшують роботу експерта та сприяють отриманню необхідного результату.

Список використаних джерел:

1. Мельников В.М., Ямпольский Л.Т. Введение в экспериментальную психологию личности. - М.: Просвещение, 1985. - 320 с.

2. Кулагин, Б.В. Основы профессиональной психодиагностики [Текст] / Б.В. Кулагин. – Л.: Медицина, 1984. – 216 с.

3. John R. Schafer and Joe Navarro, Ad- vanced Interviewing Techniques (Spring- field, IL: Charles C. Thomas, 2004).

4. Detecting Lies and Deceit: Pitfalls and Opportunities. Front Cover. Aldert Vrij. John Wiley & Sons, Mar 7, 2008 - Psychology - 502 p.

Анотація. *Важливість діагностики психологічних та індивідуальних особливостей особистості визначається тим, що отримання й оцінка інформації багато в чому залежать від знання психологічних особливостей особистості, які сприяють встановленню з ним психологічного контакту і визначенню системи прийомів, що може бути найбільш ефективною для отримання належного результату при проведенні поліграфологічного дослідження. Аналіз особистості людини, яка проходить поліграфолоічне обстеження важливий етап у роботі, адже без нього ми бачимо абстракцію, а не істину, власне в якій полягає важливість нашої діяльності. У даній статті викладені особливості особистості, її слабкі та сильні сторони, ме-*

тоди їх аналізу, які можуть допомогти отримати належний результат під час обстеження з використанням поліграфу та можливі способи їх використання.

Аннотация. *Важность диагностики психологических и индивидуальных особенностей личности определяется тем, что получение и оценка информации во многом зависят от знания психологических особенностей личности, которые способствуют установлению с ним психологического контакта и определению системы приемов, может быть наиболее эффективной для получения должного результата при проведении полиграфологического исследования. Анализ личности человека, которая проходит полиграфолоичне обследования важный этап в работе, ведь без него мы видим абстракцию, а не истину, собственно в которой состоит важность нашей деятельности. В данной статье изложены особенности личности, ее слабые и сильные стороны, методы их анализа, которые могут помочь получить надлежащий результат при обследовании с использованием полиграфа и возможные способы их использования.*

Annotation. *The importance of diagnosing the psychological and individual characteristics of a person is determined by the fact that the receipt and evaluation of information largely depends on the knowledge of psychological characteristics of the individual, which facilitate the establishment of psychological contact with him and the definition of a system of techniques that can be most effective for obtaining the proper result in conducting a polygraph examination. An analysis of the personality of a person who undergoes polygraph examinations is an important stage in the work, because without it we see an abstraction, not a truth, in which the importance of our activity is in fact. This article describes the peculiarities of the personality, its weaknesses and strengths, methods of their analysis, which can help to obtain the proper result during the polygraph examination and possible ways of using it.*

References

1. Lutsiuk A. M. Vyvchennia osobystisnykh osoblyvostei testovanoho v protsesi polihrafolohichnoho obstezhennia [Studying the Personality Characteristics of the Examinee During a Polygraph Examination]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2018. Vol. 3, No. 5 (17). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.5.2018.08. URL: https://expertize-journal.org.ua/detektor-lzhi-poligraf/891-lutsyuk-a-m-vivchennya-osobistisnikh-osoblivostej-testovanogo-v-protsesi-poligrafologichnogo-obstezhennya (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].